

Шайгородський Ю. Ж. Політичні міфи сучасної України: позитиви і негативи. *Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах* / Авт. кол.: М. І. Михальченко (кер.) та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. С. 222–242.

ПОЛІТИЧНІ МІФИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ПОЗИТИВИ І НЕГАТИВИ

XXI століття, як вважається, – це століття раціоналізму. Здавалося б, з розвитком наукового мислення міф має зникнути, поступитися місцем науковим поясненням. Разом з тим, «раціоналізм» сучасності ґрунтується на ірраціональних началах і, парадоксальним чином, багато в чому, – визначається ними. Більше того – ірраціональні виміри набувають нового дихання. Лежать вони, передусім, у площині масової свідомості, в особливостях світосприйняття і ціннісного виміру сьогодення. Як зазначав М. Еліаде, міфологічне мислення може залишити позаду свої колишні форми й адаптуватися до нової культурної моди, не зникаючи остаточно [1, с. 11]. Дійсно, нині міфи з'являються знову, змінюючи при цьому свою форму, пристосовуючись до нових цілей, але зберігаючи свій універсалізм, вдосконалюючи механізми впливу та функції. Під впливом сучасних трансформацій, змін, що торкнулися, практично, всіх сфер життєдіяльності людини, «модернізується» сутність міфу, відбувається його посилення (більшою мірою, ніж раніше), як не парадоксально, саме завдяки взаємодії з раціональним.

Мета цієї наукової розвідки – через дослідження процесів міфологізації масової свідомості, розкриття мотиваційно-сислової і ціннісно-творчої функції міфу довести доцільність використання позитивного, консолідуючого потенціалу політичного міфу для формування нової ціннісної системи, здійснення прогресивних суспільних змін.

Для досягнення зазначеної мети важливими є звернення, з одного боку, до основних характеристик міфологічної свідомості: синкретичності (злитості, нерозчленованості) міфу; нечутливості до суперечностей (несприйняття протиріч, оскільки основою міфу є фантазія); відсутності (незначущості) причинно-наслідкових зв'язків між предметами і явищами; з іншого – виокремлення тих аспектів становлення і розвитку цінностей, які найбільшою мірою піддаються впливу міфологізації.

Міфологічна свідомість була не лише найдавнішою, але й «фундаментальною» формою пізнання світу, суспільства і людини. Міф виник із необхідності пізнання і усвідомлення природної і соціальної стихії, сутності людини і світу, створення своєрідних символічних систем для пояснення їх єдності. В міфологічних системах людина, як правило, не виокремлює і не відділяє себе від оточуючого світу, природи, соціуму. Космос, природа, людина і суспільство сприймаються як нерозривна єдність, цілісність, підпорядкована єдиному божественному закону.

Міфологічна свідомість «мислить» символами: бог, цар, герой, образ тощо. Символами означені й явища, процеси чи поняття, що стоять за ними. Це є можливим тому, що у міфологічній свідомості існує постійний, нерозривний, цілісний і несуперечливий зв'язок між усіма предметами, явищами, об'єктами в природі, в соціумі.

Міфологічна модель світу – це не лише цілісність, неподільність, нерозривність уявлень і пояснень світу, що будується на тотожності макро- і мікрокосмосу, природи і людини. Це ще й своєрідний ціннісний синтез оцінки минулого, пояснення сьогодення та уявлень про майбутнє, поєднання буття кількох поколінь через створену соціумом систему цінностей, понять, традицій, культури. Міф був (і багато в чому залишається) основою смислотворення, життєвим дороговказом. Характерною особливістю міфу є здатність до створення ідеальної, несуперечливої і завершеної моделі світу, системи знань про навколишнє середовище і про місце людини у ньому як невідокремлюваної єдності. В цьому сенсі міф – конкретність і реальність, дійсність і майбуття.

У політико-філософському розумінні міф – це певний тип (спосіб) відображення й осмислення свідомістю зовнішньої реальності. Він дає людині можливість вписати все, що відбувається, події, явища, судження і оцінки дійсності в єдину історичну схему, структуру, «кодіфікувати» їх і співвіднести із ціннісними взірцями, які постійно репродукуються. Отже, міф задає як початок, так і кінець дії в певних умовах, вписуючи її в ієрархію суб'єктів і подій. Таким чином, міф націлює людину на повторення вже досягнутого, апробованого, оціненого, засвоєного. Саме міфологічною свідомістю було вироблено бінарні системи ознак, універ-

сализовано їх семантичність і, по суті, закладено основи оцінок, що стали підґрунтям ціннісних суджень. Підставою бінарних ознак були протиставлення (хронологічні: день–ніч, зима–літо; просторові: земля–небо, схід–захід; соціальні: чоловік–жінка, дитина–дорослий, свій–чужий тощо). Таким чином створювалася своєрідна міфоконструкція універсальних ціннісно-знакових комплексів, ціннісних суджень, буття у межах цієї конструкції: гнів–милість, герой–ворог, життя–смерть, щастя–нещастя, дар–втрата тощо.

Отже, є всі підстави стверджувати, що саме міф був першою (первородною), прадавньою системою цінностей.

Вважається, що енергетичним підживленням міфів, зокрема національних, є архетипи. Архетипові особливості народу утворюються протягом усієї історії нації. Національна самосвідомість формується на основі міфів, як первісної ціннісної системи, і є їх невід’ємною частиною. Точніше було б сказати, що історичні події стають значущими для нащадків, коли вони вписуються в структуру міфу. Під національною свідомістю розуміється «система колективних соціально-психологічних феноменів, сутністю яких насамперед є уявлення про свою спільноту як національну, окрему від інших спільнот» [2]. Багато феноменів національної свідомості мають міфологічний характер. За Л. Іоніним, крім політичного та культурного націоналізму, варто виділяти ще і міфологічний як найбільш глибинний і фундаментальний [3]. До того ж, як вважають О. Донченко і Ю. Романенко, українському етносу міфологічне мислення притаманне більше, ніж багатьом іншим [4].

Сучасний міф знаходить своє вираження в науковій гіпотезі, фантастиці, соціальній утопії, ідеології. Інший значущий бік міфу в тому, що він, як і в давні часи, примирює людину з дійсністю.

Чи не основною ознакою сучасного стану масової свідомості є посилення відчуття небезпеки, недовіри, відчаю, відсутності чіткого вектора розвитку суспільства, орієнтирів власного життєвого планування. У цьому контексті, доцільно виокремити два типи цінностей: матеріальні та цінності самореалізації. Домінування в нинішній системі суспільних цінностей матеріальних її складових зумовлено низкою причин, передусім економічного

та соціального характеру, невизначеністю векторів суспільного розвитку, послабленням віри у ефективність організації суспільства на раціональних засадах, розумінням того, що чимало суспільно важливих рішень приймається без опертя на них, а залежать від механізмів, які для більшості громадян залишаються незбагненними. Саме тому на тлі означених процесів зростає цінність сім'ї, здоров'я, безпеки, близьких родичів і друзів. На думку Є. Головахи, соціальне мікросередовище останніми роками виконує вкрай важливу для збереження стабільності суспільства функцію соціально-психологічної й моральної підтримки, пом'якшуючи стреси, спричинені соціально-економічною кризою, руйнацією традиційного способу життя і трансформацією ціннісно-нормативної системи [5]. Проблема полягає в тому, що переважання таких взаємин у соціумі може стати відчутною інституційною перешкодою для розвитку демократичного суспільства, в тому числі й інститутів влади, оскільки громадяни за таких обставин здебільше піддають сумніву їх легітимність і внаслідок цього дистанціюються від них.

За умови розбалансованості ціннісної системи суспільства йому об'єктивно потрібні орієнтири у вигляді базових міфів, які б визначали ціннісні показники складного перебігу української історії, створювали відчуття безпеки й частково знімали соціальну напругу.

У цьому контексті закономірним видається посилення міфологічних складових світогляду, сплеск міфотворчості. Відбувається цей процес протягом останніх десятиліть на тлі кардинальної зміни шляхів суспільного розвитку майже половини людства, коли стало очевидним, що «побудова комуністичного суспільства» є утопією. Замість глобального міфу про можливість побудови комунізму, народжуються нові: про унікальність тих чи інших країн, шляхів їх розвитку, ролі у світі тощо. Крім того, міфотворення стало складовою добре відпрацьованої технології маніпулювання масовою свідомістю. «Перед нами постав міф нового типу – міф повністю раціоналізований. Нашому ХХ століттю – великій епосі технічної цивілізації – призначено було створити й нову техніку міфу, оскільки міфи можуть створюватися точно так само

й відповідно до тих самих правил, як і будь-яка інша сучасна зброя, будь то кулемети, чи літаки. Це новий момент, що має принципове значення. Він змінить усе наше соціальне життя» [6, с. 154]. Це, на перший погляд, парадоксальне твердження Е. Кассірера є справедливим, передусім з огляду на процеси «технологізації» міфу, з огляду на ту мотиваційно-смыслову роль, яку насправді відіграє міф у процесах життєдіяльності, на його незриму присутність практично у всіх її сферах.

Залишаючись ірраціональною конструкцією, міф через взаємодію з політичною реальністю сам раціоналізується, «монтується» в політику і як її інструмент використовується для досягнення цілком прагматичних політичних інтересів і цілей. Разом з тим, перетворення ідеї, явища, події на міф важко зафіксувати, як і його новий зміст. Політичний міф є інтегрованою формою міфологічної і політичної свідомості, особливим видом міфу, що впливає на зміст і структуру цінностей через колективну пам'ять народу, його соціальний досвід, імперативи духовно-морального виміру політичних процесів. Як цілісне, спрощене, переважно ірраціональне відображення в індивідуальній і масовій свідомості політичної реальності та основних суспільних цінностей, політичний міф є своєрідним символічним засобом їх інтерпретації, моделювання світу і соціального життя.

На нашу думку, підґрунтям посилення сучасних процесів реміфологізації масової свідомості стали, передусім, процеси зламу існуючої тривалий час ціннісної системи. Дослідники аксіосфери виокремлюють кілька основних етапів ціннісних трансформацій, що відбувалися протягом останніх десятиліть [7–9 та ін.]. Точкою відліку в оцінках нинішнього стану, як правило, вважається система цінностей радянського суспільства. Починаючи з кінця 1980-х років, спостерігається переосмислення як на рівні окремих громадян, так і на рівні масової свідомості таких понять, як держава, свобода, гроші, особистість, демократія, право тощо. Під впливом кардинальних суспільних змін переглядаються життєві стратегії, цілі та орієнтації. Масова свідомість збагачується новими, але ще мало усвідомленими «образами»: свобода вибору переконань, недоторканність приватної власності, невтручання держави в особисте

життя громадян. Новим змістом наповнюються і такі цінності, як відповідальність, толерантність, справедливість тощо.

Для 1990-х років характерним стало розмежування політичних еліт, створення впливових економічних угруповань. Посилюлися процеси матеріальної поляризації. Виявилися ціннісні розколи на національному та етнічному ґрунті. Цінності того періоду класифікуються переважно як інтегруючі чи дезінтегруючі. Їх особливістю вважається одночасна «різновекторність». Це означає, що такі цінності, як освіченість, професіоналізм, справедливість, чесність, порядність, можуть і об'єднувати, і роз'єднувати людей.

Разом з тим, саме цей і, багато в чому, наступні періоди суспільного розвитку характеризуються незбалансованістю політичних, економічних, моральних, культурних цінностей, ціннісних і поведінкових орієнтацій. Уявлення про добро і зло, про справедливість і несправедливість, моральність і аморальність набувають фрагментарності і «використовуються» задля досягнення власних або групових інтересів.

Коли сувора реальність розвіює довіру до держави, влади, політичних партій, коли зростає соціальна напруга в суспільстві, коли торується зневіра в ефективність організації суспільства виключно на раціональних засадах, – виникають найсприятливіші умови для посилення міфологічної складової соціально-політичної сфери. Міфологізується самé поняття «політика», явища і процеси, що у масовій свідомості пов'язуються з нею. А певний скепсис людей щодо політики компенсується їх схильністю до міфосприйняття.

В умовах нестабільності політичної системи проблема пошуку ефективного інструментарію, який би допоміг зрозуміти, пояснити, змодельовати, а відтак і подолати невизначеність подальшого суспільного розвитку, стає вкрай актуальною. За таких обставин будь-яка ідеологія як система усталених ідей, уявлень і поглядів навряд чи буде спроможною «самотужки» створити несуперечливий образ політичної реальності. Тому в нагоді їй стає міфологія як засіб орієнтації в політичному середовищі та фактор впливу на політичні цінності, політичну свідомість і політичне життя суспільства в цілому. Не випадково поняття «політична психологія», «політична ідеологія» і «політична міфологія» все частіше використо-

вуються як споріднені для аналізу змін у суспільній свідомості, переосмислення політичних ідеалів і цінностей.

Політичне міфотворення стало неодмінною ознакою сучасної складної і багатовимірної дійсності. Міф стає потужним засобом впливу на масову свідомість, маніпулювання нею, невід'ємною складовою політичного управління особливо у кризові періоди. Суспільна свідомість за таких умов готова сприйняти будь-які утопічні проекти, відгукнутися на будь-які футуристичні прогнози. Їх сприйняття, очевидно, пояснюється особливим станом – неспроможності за допомогою наявного інструментарію розв'язувати нові проблеми. Не випадково серед причин кризи найчастіше вказують на те, що в країні не здійснюються системні політичні та економічні реформи.

Кризовий стан суспільства породжує відповідний тип поведінки, спосіб мислення та світосприйняття. Саме у періоди соціальних потрясінь і криз, у періоди невизначеності стан напруженого очікування актуалізують процеси ціннісного переосмислення політичних подій, що і стає підґрунтям для міфотворчості.

Зрозуміло, що в умовах фінансової нестабільності, зростання зовнішньої та внутрішньої заборгованості, скорочення соціальних виплат, невпевненості у міцності банківської системи, погіршення інвестиційного клімату, а отже, суттєвого знецінення авторитету української держави розвінчуються міфологеми про ефективне та швидке вирішення суспільних конфліктів і проблем. Пішов у небуття міф про єдину демократичну команду, створену за часів «помаранчевої революції». Випробовується на міцність міф про «команду професіоналів».

Не краща доля спіткала і міф про українську опозицію. Вона опинилась у непривабливому стані з огляду на брак політичних традицій. Міф про дієву українську опозицію не виконав своєї ідеологічної функції, а тому має поступитися іншим – міфам про «нову третю силу».

Ще один міф, який значно втратив міць власної конструкції і вплинув на розвиток політичних подій – це міф про сформовану партійну систему, яка спроможна делегувати своїх представників для управління державою. Міфічна партійна система, а точніше, велика «безсистемна» кількість політичних партій, з одного боку,

не стала уособленням суспільних інтересів чи інтересів окремих верств населення. З іншого боку, партії-переможниці виборчих перегонів отримали реальну владу не лише в центрі, але й на місцях. Захищаючи інтереси певних бізнес-структур щодо перерозподілу власності та сфер економічного впливу, партійна влада постійно намагається перенести бізнес-конфлікти у політичну сферу. Більше того, в ці конфлікти втягується все суспільство.

На жаль, список таких спростованих міфів можна продовжувати. Серед «деміфологізованих» – міф про чемпіонат «Євро-2012», який об'єднає зусилля українців та влади у розбудові соціальної інфраструктури; міфи про професійну армію, про «закон один для всіх», про можливість «поліпшення життя вже сьогодні». Серед спростованих також міфи про неоліберальну стратегію розвитку держави, про «євроінтеграцію вже найближчим часом», про «газову трубу» як аргумент у системі надійного енергозабезпечення, міф про ВТО і конкурентоспроможність українських товарів на зовнішніх ринках і, нарешті, міф про дієву, справедливу та ефективну владу в Україні.

Безперечно, кризовими явищами охоплена не лише Україна. Не визначаючи їх глибину і динаміку у країні наших сусідів, зазначимо певну спорідненість міфотворчих процесів. Відомий російський дослідник сучасних геополітичних процесів В. Іноземцев наочно демонструє «кінець російської народної казки». Його роздуми стосуються міфів, причому як досить давніх, так і новостворених. Ідеться про п'ять міфологем, за допомогою яких у свідомості росіян поширювалися ідеї, спрямовані на виправдання чинної державної політики (насамперед, економічної) та пошук винних у її неефективності. Це, зокрема:

- 1) міф про негативний потенціал, накопичений американською фінансовою системою, що й стало причиною «повномасштабної фінансової кризи»;
- 2) криза не торкнеться Росію, яка, навпаки, отримає можливість взяти участь у реформуванні світової фінансової системи;
- 3) міф про Росію як енергетичну наддержаву;
- 4) міф про інноваційну економіку Росії, а саме – про досконалість її технологій;
- 5) міф про колосальні успіхи державних корпорацій [10].

Аналізуючи ціннісні проблеми кризового соціуму, М. Лапін виокремив п'ять основних, з його погляду, груп цінностей: 1) інтегруючі – за допомогою них здебільшого консолідується поведінка суб'єктів (на рівні національної ідеї); 2) сенсу життя – вони визначають цілі буття, людської сутності, цінності волі, правди, краси; 3) вітальні – ціннісні судження, необхідні для збереження й підтримки повсякденного життя, здоров'я, безпеки, комфорту; 4) інтерактивні – цінності міжособистісного спілкування; 5) ідентифікації й соціалізації – вони визначають процес формування особистості [11, с. 151–162].

Політична міфотворчість посилюється за умов, з одного боку, прагнення до створення єдиного, цілісного світогляду, який схвально сприймається суспільством, з іншого – за умов браку реальних засобів його утвердження. Якщо основу міфотворчості становитиме система позитивних символів, то вона може бути використана для здійснення прогресивних суспільних змін.

Зміна соціальних умов призводить до того, що механізм відтворення цінностей, орієнтації на них перестає бути провідним, поступаючись місцем адаптаційним механізмам, які здебільшого є універсальними міфоконструкціями. Через адаптацію відбувається процес своєрідного пристосування до нової реальності. За таких умов ціннісний вибір і орієнтація особистості розкуті, зведені до умовностей, а отже, більш гнучкі. Олюднення і персоніфікація явищ навколишнього світу і процесів, що відбуваються в ньому, міфом зводяться до уявлень про ці явища і процеси. Завдяки цьому стає можливою ціннісно-емоційна, чуттєва орієнтація людини як один з найпростіших орієнтирів упорядкування її діяльності.

У нинішніх умовах за браком досвіду або неспроможності раціонального вибору подібний процес є, скоріше, механізмом реалізації того чи іншого архетипу, і міфологія використовується як своєрідний «підсилювач» цінностей, загострюючи той чи інший аспект цінності, гіперболізуючи її. З іншого боку, поєднання в масовій свідомості традиційних і нових цінностей слугує підґрунтям для розвитку соціальної міфотворчості. Більше того, міфи як своєрідне уособлення та символічне відображення основних цінностей суспільства покликані об'єднувати населення навколо подій і процесів, які відбуваються в країні.

Науковці [12; 13 та ін.] визначають кілька міфів, які найчастіше використовуються політичними акторами в періоди суспільних змін. Серед них: міф про свободу, демократію та особистісний політичний вибір громадян; міф про незаангажованість та об'єктивність основних політичних інститутів – парламенту, президентської влади, органів суду тощо; міф про соціальну рівність, про розв'язання суспільних конфліктів; міф про неупередженість засобів масової інформації, які формують певні стереотипи громадської думки тощо.

З одного боку, міфи є досить динамічними формами суспільної свідомості. Вони можуть народжуватися, зникати і знову з'являтися залежно від суспільних потреб. З іншого боку, міфи – це досить усталені структури, зважаючи на:

- взаємообумовленість міфу та масової свідомості (міф створюється і поширюється масовою свідомістю, остання використовує міф як свою складову);

- специфіку суспільної свідомості як такої (усталеність стереотипів, що значною мірою впливає на характер сприйняття міфу та поведінку людей);

- постійний інтерес до політичних подій (зазвичай без аналізу їх міфологічної складової);

- усвідомлення можливості надавати сенс власному існуванню за допомогою міфів [14].

Підґрунтям для створення міфів слугують також ідеологічні орієнтації. Міжпартійна конкуренція будується за принципом обіцянок щасливого життя. Причому, способи, що пропонуються для його досягнення, мало чим різняться. Про це свідчить програмова риторика політичних партій, яким притаманна ідеологічна невизначеність, або, точніше, ідеологічна уніфікація. На жаль, пропонувані програми не завжди виконують функцію ідеологічного оформлення сутності та інституціоналізації суспільних інтересів. Крім того, сучасні технічні засоби комунікації позбавляють ідеологію значення головного знаряддя політичної мобілізації – на зміну ідеологам приходять політтехнологи. З атрибуту ідеологія перетворюється на необхідний, але не надто функціонально корисний елемент партійної діяльності. Однак чинники, що обумовлюють «факультативність» ідеології в житті українських

партій, мають свою специфіку. Йдеться про те, що конфігурація простору електоральної конкуренції не сприяє посиленню ролі партійних програм.

Маніпулятивною складовою сучасної соціальної й політичної міфотворчості є також різні ціннісні обмеження суспільних та індивідуальних інтересів. Політична історія нашої країни різних часів та багатьох інших країн (Німеччина, Японія, Китай тощо) демонструє приклади самообмеження в ім'я національного відродження та оновлення. Політики пропонують громадянам відкласти задоволення своїх потреб на невизначений термін, тобто «затягнути паски» до кращих часів. Так званою складністю поточного моменту можуть бути ціннісно виправдані навіть різні види примусу. Так, тоталітарні режими широко використовували терор і репресії, знаходячи виправдання та маскуючи подібні дії політичних суб'єктів.

Соціальні потрясіння і кризи, ціннісна невизначеність посилюють у суспільній свідомості прагнення певного спрощення, побудови зрозумілої і універсальної моделі світосприйняття. За такої ситуації міф, як слушно зауважують В. Лисенко і В. Вірний, звертаючись до суспільного несвідомого, до архетипів, виступає тим самим ілюзорним образом, що систематизує в суспільній свідомості сприйняття суперечливої реальності. За реальність приймається міф, вона (реальність) віртуалізується. Кожна політична сила – чи то у прагненні знищити опонента, чи то у прагненні відновити свої втрачені позиції – активізується на ниві міфотворчості [15].

Досліджуючи вплив міфу на формування ціннісної системи, аналізуючи вплив міфотворчості на політичну свідомість і буття, варто застерегтися від його трактування виключно у негативному контексті. Міфологічні конструкції – цілісні й універсальні. Універсальність такої конструкції полягає ще й у її специфічній спрямованості. З одного боку, міф націлений на усунення суперечностей чинного порядку, його легітимації, а з іншого – є підґрунтям оновлення, нищення чинного і розбудови нового соціального і політичного устрою, нових норм і зразків поведінки, нових цінностей.

Не без «допомоги» політиків і політичних технологів – найактивніших міфотворців – міф сприймається масовою свідомістю

переважно як негативне явище: часто використовується як синонім «неправди», «обману», «недостовірності», «омани», «фальші» тощо. Насправді ж міф, у тому числі (а можливо, й передусім) політичний, виконує вкрай важливу функцію забезпечення цілісності світогляду, досягнення світоглядного консенсусу різних соціальних груп. Навіть карбуючи міф наведеними вище синонімами, їх автори (почасти несвідомо) використовують для аргументації інші міфи. Очевидно, тому, що ні одна злагоджена побудова світосприйняття неможлива без них.

Міф не пояснює реальної дійсності, а використовує її для створення ілюзії, гармонійної конструкції, своєрідної системи координат свідомості, специфічного відтворення суспільних явищ. Як система, вибудована сукупністю символів (смислів, значень, образів), міфологія інтерпретує дійсність і надає їй несуперечливої аксіоматичності. Можливість знищити міф – це міф. Руйнування одного міфу неминуче призводить до створення нового. Деміфологізація призводить до ціннісних зсувів. Свідомість перебуває у стані, який Л. Фестінгер назвав когнітивним дисонансом [16].

Зіткнення у свідомості суперечливих знань і переконань, поведінкових настановлень стосовно якогось об'єкта чи явища викликає відчуття дискомфорту і бажання усунути або стерти суперечності. Людина буде шукати вирішення емоційного і когнітивного дисонансу в новому міфі. І це процес не індивідуального, а колективного пошуку. І вибудовуються міфи з розрахунку не на індивідуальну, а масову свідомість, на натовп, який, як писав Г. Лебон, «ніколи не прагнув до правди, він відвертається від очевидності, яка не подобається йому, і воліє поклонятися омані, якщо тільки омана приваблює його. Хто вмів вводити натовп в оману, той легко стає його володарем; хто ж намагається привести його до тями, той завжди стає його жертвою» [17, с. 188].

Сучасний політичний міф створюється певним набором ідей-міфологем. Такі політичні міфи, як демократія, соціалізм, ариїство тощо, які мають за певних умов максимальний аргументативно-легітимуючий ефект, ніби кочують від однієї культури до іншої, від епохи до епохи в «очікуванні» сприятливого ґрунту для відродження. Як підкреслює А. Атанесян, однією з особливостей багатьох пострадянських держав було, з одного боку, «прищеп-

лення» міфів, характерних для західноєвропейської культури (в основному пов'язаних з можливостями демократизації й побудови громадянського суспільства, здійснення ринкових реформ і лібералізації, міждержавної інтеграції і т. п.); з іншого боку, відбувалося відродження національних міфів, особливо в перші роки незалежності, де героїчне минуле народу відіграло основну роль [18].

У нинішніх умовах міф щораз більше набуває раціональних ознак, хоча б з тієї точки зору, що стає інструментом раціональної політики, яка використовує міф для реалізації прагматичних цілей. У ситуації прагнення до створення єдиного, цілісного світогляду, прийняттого для суспільства за браком засобів реалізації, виникає сучасний політичний міф. А в умовах невизначеності напрямів стратегічного розвитку держави, суперечливих їх тенденцій політичний міф починає діяти як захисний механізм, що запобігає розпаду соціуму.

Особливу роль відіграють міфи в періоди ціннісних трансформацій. Це добре розуміють міфотворці, коли активно використовують їх ціннісну складову для маніпулювання масовою свідомістю. Йдеться, зокрема, про «регулювання» цінностей, коли, залежно від обставин, політики апелюють до «прагматичних» чи «гуманістичних» ідеалів. Традиційно спрацьовує так звана ідеалізація цінностей, спрямування їх на майбутнє (покоління, соціальних груп, країни в цілому) та абсолютизація цінностей (використання в промовах, передвиборчих програмах певного набору загальнолюдських цінностей, які є актуальними за будь-яких політичних обставин – свобода, справедливість, патріотизм, мир тощо).

Нові міфи поєднують раціональне та ірраціональне знання і вже в нових ідеологічних і політичних умовах. Поєднання раціонального та ірраціонального знання у сучасному міфі, опертя його на суспільну психологію з усіма її вадами і сильними сторонами робить міф стійким і гнучким, особливо коли він набуває ознак предмета віри і легенди, що Україна вже європейська демократична держава. Він може виникнути і природним шляхом в колективній свідомості, і бути створеним штучно за допомогою соціальних технологій. Обов'язковим у ньому є легендарність, утопізм, віра в природне і надприродне. А головне – предмет

сучасного міфу (реальний чи ірреальний) має відповідати, хоча б частково, змісту міфів, що Україна вже інтегрувалася в глобалізоване, інформаційне суспільство і це повинно сприйматися як правда. Найбільш стійкими є міфи, що мають частку позитивного знання.

Продукуючи символи і значення, міф наповнює політичні процеси новим культурологічним змістом, внаслідок чого змінюються політичні пріоритети, а відтак і сенс взаємовідносин влади з громадянами. Нереалізований, ірраціональний міф дезінтегрує суспільну свідомість, руйнує політичну стабільність. Привабливість тієї чи іншої ідеї, ступінь її сприйняття суспільством прямо залежить від рівня її міфологічності. Саме тому будь-яке політичне явище чи політичний процес неможливо аналізувати, виходячи лише з їх змісту, адже вони є своєрідним результатом соціокультурної міфотворчості.

У соціальному плані міфологія відіграє інтегративну роль, забезпечує цивілізаційну єдність. Разом з тим, мало створити міф. Важливо надати стійкості міфологічній конструкції, інакше її чекає руйнація. Міф має постійно «підживлюватися» практичними діями, що надаватимуть міфологічній конструкції стійкості і, водночас, гнучкості.

Конкретна соціально-політична ситуація, цілі й очікування масової свідомості можуть потребувати нових позитивних **міфологем**, які дозволяють заповнити ціннісний вакуум новими духовними дороговказами. Останні можуть згодом стати реальним підґрунтям для формування нової ціннісної парадигми.

Література

1. Элиаде М. Аспекты мифа / М. Элиаде ; [пер. с франц. В. Большакова]. – М. : Академический Проект, Парадигма, 2005. – 224 с. – (Технология культуры).
2. Шестаковський О. П. Потенціал концепції міфу Р. Барта при вивченні української національної свідомості / О. П. Шестаковський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.soc4u.org.ua/theory/1/00_01.html. – Назва з титулу екрана.
3. Ионин Л. Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие / Л. Г. Ионин. – М. : Логос, 2000. – 280 с.
4. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика / О. Донченко, Ю. Романенко. – К. : Либідь, 2001. – 334 с.

5. Головаха Є. Головні тенденції розвитку українського суспільства у світлі результатів соціологічного моніторингу 1994–2003 років // Українське суспільство – 2003: соціологічний моніторинг. – К., 2003.

6. Кассирер Э. Техника современных политических мифов / Э. Кассирер // Вестник Московского ун-та. – Сер. 7. Философия. – 1990. – № 2. – С. 153–164.

7. Балакірева О. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві / О. Балакірева // Український соціум : наук. журнал / голов. ред. О. М. Балакірева. – 2007. – № 2 (19). – С. 7–9.

8. Гельман В. Я. Постсоветские политические трансформации. Наброски теории / В. Я. Гельман // Полис. – 2001. – № 1 – С. 15–29.

9. Пилипенко В. Людина за ринкових умов : вербальна поведінка та оцінка реформ / В. Пилипенко // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 1. – С. 153–165.

10. Иноземцев В. Конец русской народной сказки [Электронный ресурс] / В. Иноземцев, Н. Кричевский. – Режим доступа: <http://www.mk.ru/blogs/MK/2008/11/06/society/379565>. – Заголовок з титул. екрана.

11. Лапин Н. И. Ценности в кризисном социуме / Н. И. Лапин // Ценности социальных групп и кризис общества / Отв. ред. Н. И. Лапин. – М. : ИФ АН, 1991. – С. 151–162.

12. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием / Г. Шиллер ; [пер. с франц]. – М. : Мысль, 1980. – 326 с.

13. Филиппова Т. Мифы «верхов», мифы «низов». Природа контакта / Т. Филиппова // Мифы и мифология в современной России. – М. : Фонд Ф. Науманна, АИРО–XX, 2003. – С. 149–166.

14. Политология / Под ред. М. А. Василика. – СПб. : Издательский дом «Бизнес-пресса», 1999. – 592 с.

15. Лисенко В. Символи позбавляються шат, або Руйнування політичних міфів [Електронний ресурс] / В. Лисенко, В. Вірний // Персонал. – 17-23 листопада 2006 р. – № 46 (197). – Режим доступа: <http://www.personal-plus.net/197/1449.html>

16. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / Л. Фестингер ; [пер. с англ. А. Анистратенко, И. Знаешева]. – СПб. : Ювента, 1999. – 320 с.

17. Лебон Г. Психология толп / Г. Лебон ; [перевод / предисл. И. В. Задорожняка; вступ. ст. В. Н. Дружинина]. – М. : Ин-т психологии РАН, КСП+, 1988. – 412 с.

18. Атанесян А. Публичная политика и технологии современной политической риторики [Электронный ресурс] / А. Атанесян. – Режим доступа: http://www.noravank.am/uploads/268/06_arthur_atanesyan.pdf